

Vuosi vuodelta eteenpäin

Suomen romanien asuntokysymys *Kotitiellä* ja *Romano Boodos* sanomalehdissä —
vuosina 1969–1975

Oulun yliopisto Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

5.3.2023

Eeva Tuomanen

SISÄLLYS

JOHDANTO	3
1. HERÄÄMINEN	7
1.1 Oikeuksien herääminen	7
1.2 Häätätila asuntojen suhteen	9
2. TOIMENPITEET	12
3. TAISTELUT.....	16
3.1 Valtio ja kunnat kritiikin kohteina	16
3.2 Asuntokamppailun loppumerkit?	18
LOPPULAUSE.....	20
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	21

JOHDANTO

Suomen romaniväestö¹ on kiertänyt Suomen alueella, kylissä ja paikkakunnilla toiseen maailmansotaan asti. Sotien jälkeen romanien elämäntapa muuttui ja monet romaniperheet muuttivat eri kaupunkeihin asumaan ja löytämään elantoa. Erityisesti Karjalan alue oli Suomen romanien keskeisempiä asuinpaikkoja. Sodan vuoksi myös romanit joutuivat lähtemään evakkoon Karjalasta muun siirtoväestön tavoin. Suurin osa heistä muutti suuriin kaupunkeihin.² Vuosisatoja vanhat toimeentulotavat muuttuivat kaupunkiin muuton myötä. Työn ja asunnon saanti oli vaikeaa romaneille valtaväestön ennakkoluulojen vuoksi. Isoissa kaupungeissa oli huutava pula asunnoista ja tämän takia kaupunkien reuna-alueille syntyi eri kokoisia hökkeli- ja telttakylä.³

1960-luvulle tultaessa lisääntyvän kansalaistietoisuuden myötä eri romanijärjestöt pyrkivät saamaan Suomeen uudenlaista romanipolitiikkaa. Muun muassa paremmat mahdollisuudet työllisyyteen, kouluttautumiseen ja asumiseen. Suomen romanien asuntokysymyksen keskustelun kiihkeimpinä aikoina pidettiin 1960–1970 lukuja. Tästä syystä tutkin, miten *Kotitiellä ja Romano Boodos* (RB) nostivat romanien asuntokysymystä vuosina 1969–1975 ja mitä lehdet kirjoittelulla halusivat saada aikaan? Valitsin nämä lehdet tutkimusaineistokseni, sillä halusin tutkia miten asumiskysymykseen on otettu kantaa romaneille tarkoitetun lehtien kautta.

Alkuperäisaineistona käytän *Kotitiellä-* ja *Romano Boodos* sanomalehtien 1969–1975 vuosikertoja. Sanomalehti on toiminut, näillä kahdella eri nimikkeellä kyseisenä ajanjaksona. Lehteä toimitti Mustalaislähetys, joka nykyään tunnetaan nimellä *Romano Missio*. Lehti muutti nimensä *Romano Boodokseksi* vuonna 1971, kun kielitutkija Viljo Koivistosta tuli lehden päätoimittaja. Myös tuona aikana Mustalaislähetysten ja RB- lehden toimintatapoja muovattiin niin, että enemmän romaneita pääsi vaikuttamaan lähetysten ja lehden toimintaan. Heitä myös palkattiin

¹ Kulttuurillinen ja kansallinen vähemmistöryhmä. Romanit ovat olleet osa suomalaista yhteiskuntaa 1500-luvulta lähtien. Suomen romaneilla on oma kulttuuriperintö ja kieli.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kieli-ja-kulttuurivahemmistot/romanit>
katsottu 22.2.2023

² Ollikainen 1995, 74.

³ Tervonen 2012, 166.

näkyvimpiin tehtäviin järjestössä.⁴ Näin ollen onkin mielenkiintoista tutkia miten, toimintatapojen muutos näkyy lehtikirjoituksissa.

Lähdeaineistoni koostui edellä mainittujen sanomalehtien kirjoituksista, jotka käsittelivät romanien asumisoloja. Lehtien isoimpia puheenaiheita olivat romanien asunto-olot, joten lehdissä oli paljon kolumneja, uutisia ja kannanottoja aiheen tiimoilta. Kotitiellä lehteä ilmestyi vuosittain neljä eri numeroa ja RB-lehti ilmestyi 12 kertaa vuodessa. Lehdet eivät olleet digitoituja, joten olen tarkastellut niitä systemaattisesti. Tarkastelin Kotitiellä-lehdestä kahdeksan numeroa ja RB-lehdestä 60 eri lehtinumeroa. Näistä lehdistä olen tarkastellut kirjoituksia, missä käsitellään romanien asunto-oloja.

Tutkimusmenetelmänä käytän kehysanalyysiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että eri asioiden ja aiheiden luonne muodostuu, riippuen miten eri kehyksiä käytetään. Kehyksiä luomalla voidaan tiedostaen tai tiedostamatta ohjata yleisön ajattelemaan tietyllä tavalla. Kehyksillä voidaan korostaa jotain tapahtumaa tai asiaa ja myös toisaalta häivyttämään jotain elementtejä. Kehysanalyysi metodina kuvastaa, sitä että eri kehykset tunnistetaan ja ymmärretään.⁵ Olen jaotellut romanien asuntokysymystä käsittelevät lehtiartikkelit, kolmeen kehykseen: heräämisen kehys, toimenpiteiden kehys ja taistelun kehys. Kehykset peilaavat lehtien keskustelujen sävyyn. Heräämisen kehyksessä alettiin heräämään romaneihin kohdistuneeseen syrjintään ja epätasa-arvoon. Toimenpiteiden kehyksessä valtio ja kunnat alkoivat tehdä toimenpiteitä parantaakseen romanien asunto-oloja. Taistelun kehyksessä romanit alkoivat taistelemaan omien oikeuksien puolesta. Nämä kehykset voidaan liittää ajalliseen kontekstiin siten, että heräämisen kehys vallitsi vuonna 1969, toimenpiteiden kehys vuosina 1970–1972 ja taistelun kehys vuosina 1973–1975. Jaotellut kehykset muodostuvat tutkielman eri pääluvuiksi.

Tutkimukseni sijoittuu mediahistorian, sosiaalishistorian, politiikanhistorian ja romanitutkimuksen tutkimuskentille. Romanitutkimus on poikkitieteistä tutkimusta. Tällä tutkimuskentällä tutkitaan romaneita etnisenä ryhmänä, ja tutkimus sijoittuu lingvistiikan, kielitutkimuksen, historian, antropologian, etnologian, musiikin ja sosiologian alueille.⁶ Historiantutkimuksen kentällä romanien historiaa on tutkittu 1980-luvulta alkaen. Romanien historiaa ei ole tutkittu paljoa, mutta 2000-luvulta lähtien

⁴ Friman-Korpela 2014, 111–112.

⁵ Karvonen 2000, 78–84.

⁶ Friman-Korpela 2014, 27.

historiantutkijat ovat alkaneet tutkimaan romaneiden historiaa enemmän.⁷ Suomen romanien asumisolosta ja asuntopolitiikasta on paljon aiempaa tutkimusta. Kuitenkaan tutkimusta ei ole juuri ollenkaan tehty romaneille kohdistuneiden sanomalehtien valossa. Marja Lehtovuoren uskontotieteellinen pro gradu- tutkielma ”*Viljellään syrjimättömyyttä!*” *Identiteettivaikuttaminen ja sosiaalinen muutos Romano Boodos -lehdessä* (2019) käsittelee, miten romani-identiteetti näkyy Romano Boodos- lehdessä vuosina 2016–2018. Historiatieteellistä tutkimusta ei ole tehty Kotitiellä ja Romano Boodos- lehdistä romanien näkökulmasta.

Panu Pulman toimittama yleisteos *Suomen romanien historia* (2012) kattaa pitkälti koko Suomen romanien 500-vuotisen historian. Teoksessa on kattavasti tuotu ilmi, miten Suomessa on käsitelty poliittisesti romanien oikeuksia eri ajanjaksoina. Teoksessa käsitellään myös romanien muuttuvaa asumistilannetta eri vuosisatojen välillä. Anneli Junton väitöskirja *Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan* (1990) kertoo yleisemmin Suomen asuntopolitiikan historiasta. Väitöskirja käsittelee vuosien 1850–1989 keskeisemmät Suomen asuntopolitiikan käännekohtat. Sen pääpaino on sosiaalipolitiikan kentällä. Väitöskirjassa ei juurikaan käsitellä romanien asumistilannetta, mutta väitöskirja tuo hyvin esille miten vuosina 1969–1975 valtion tuen kautta alettiin säätelemään asuntopolitiikkaa yleisesti.

Romanipolitiikkaa, romanien toimijuuden kehittymistä 1900-luvulla ja romanien asuntokysymystä puolestaan käsittelee Sarita Friman-Korpelan väitöskirja *Romanipolitiikasta romanien politiikkaan* (2014). Väitöskirjassa romanien asuntokysymystä käsitellään eri toiminnallisten järjestöjen ja elimien kautta. Myös Miika Tervosen tutkimukset *Elämää veitsen terällä. Kiertävien romanien ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelukerronnassa 1920–1960* (2005) ja *Romanit ja suuri muutos* (2012) käsittelevät yleisesti, miten romaneiden elintavat niin asuminen, toimeentulo kuin kulttuuri muuttuivat teollistumisen ja maatalouden koneistumisen myötä.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat: mustalaiskysymys, asuntokysymys ja romanipolitiikka. Mustalais- ja asuntokysymys ovat linkittyneet toisiinsa. Mustalaiskysymys on kattotermi ja sen alaisia termejä ovat muun muassa asuntokysymys ja koulutuskysymys. Termit ovat poliittisia käsitteitä, joiden kautta pyrittiin saamaan erilaista poliittista keskustelua aikaan. Asuntokysymyksellä viitataan romanien

⁷ Pulma 2017, 189.

puutteellisiin asunto-oloihin ja haluun parantaa niitä.⁸ Romanipolitiikka käsitteenä on moniulotteinen, ja sitä on harjoitettu eri vuosina monilla eri tavoilla ja eri keinoilla. Tässä tutkielmassa tarkoitan romanipolitiikalla 1960-luvun lopun ja 1970-luvun liikehdintää eri oikeuksien saralla.

Myös Mustalaislähetys ja Mustalaisasiain neuvottelukunta on keskeisiä toimijoita tämän tutkielman valossa. Mustalaislähetys, myöhemmin Romano Missio, on perustettu vuonna 1905 ja siitä lähtien järjestö on pyrkinyt ajamaan romanien niin hengellisiä kuin yhteiskunnallisia aiheita eteenpäin.⁹ Mustalaisasiain neuvottelukunta, myöhemmin Romaniasaiain neuvottelukunta, on perustettu sosiaaliministeriön alaisuuteen vuonna 1956. Tänä aikana neuvottelukunnan romanipolitiikkaa pidettiin romanivastaisena, sillä neuvottelukunnan jäsenet olivat pääsääntöisesti valtaväestöön kuuluvia henkilöitä ja näin ollen romanit eivät päässeet vaikuttamaan heitä koskevissa päätöksissä. Vuonna 1968 neuvottelukunnan kokoonpano uusiutui ja tämän jälkeen ryhdyttiin tekemään romanimyönteisempää politiikkaa.¹⁰ Alkuperäislähteissä on käytetty romani- käsitteen sijasta mustalainen - nimitystä. Tänä päivänä se on kyseenalainen termi, ja romanit ovat kokeneet sen olevan leimaava ja alentava silloin, kun yhteisön ulkopuolinen käyttää kyseistä termiä.¹¹ Tutkijana käytän romani termiä.

⁸ Tervonen 2012, 189.

⁹ Hedman 2012, 250.

¹⁰ Friman-Korpela 2012, 213–214.

¹¹ Friman-Korpela 2014, 54.

1 HERÄÄMINEN

Vuoden 1969 yksi Kotitiellä-lehden isoimmista puheenaiheista oli romanien asunto-olojen parantaminen. Lehti pyrki tuomaan esille eri kaupunkien asumisolojen vaativuuden ja eri oikeuksien puuttumisen. Lehdessä keskusteltiin moneen otteeseen romanipolitiikan suuntaviivoista ja onkin nähtävissä, että romanipolitiikka radikalisoitui ja haluttiin parantaa asumisoloja ja sen kautta myös saamaan muita oikeuksia paremmaksi. Muun muassa haluttiin mahdollisuutta päästä töihin ja parempia koulutusmahdollisuuksia. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellen Mustalaisasiain neuvottelukunnan muovautumista ja oikeuksien vaatimista. Toisessa alaluvussa käsitellen romanien asunto-olojen hätätilaa.

1.1 Oikeuksien herääminen

Kun puhutaan Suomen romanien asumiskysymyksestä on vaikeaa sivuuttaa muu poliittinen keskustelu, minkä ympärille vuosien 1960–1970 romanipolitiikka nojautui. Romanipolitiikalla on ollut pitkät juuret Suomessa, ja on nähty, että romanipolitiikkaa on harjoitettu niin kauan kuin romaneita on asunut Suomen alueella eli noin viisisataa vuotta. Romanipolitiikkaa harjoitettiin 1800–1900-luvuilla irtolaislainsäädännön¹² kautta.¹³ Poliitiikan suunta muuttui niin sanotun Norjan mallin¹⁴ mukaiseen suuntaan 1900–1960-luvuilla. Romanit olivatkin kokeneet tämän politiikan vaiheen heitä syrjiväksi.¹⁵

1960-luvun lopulla romanipolitiikan kenttä muuttui, kun eri poliittiset toimijat muun muassa Mustalaislähetys ja Mustalaisasiain neuvottelukunta eivät hyväksyneet, että romanit olisivat toimenpiteiden kohteina. Toimijat eivät myöskään hyväksyneet enää uskonnollisten toimenpiteiden perusteluja, eivätkä halunneet enää valtaväestön johtamia organisaatioita.¹⁶

¹² Ks. Irtolaislaki 57/1936.

¹³ Friman-Korpela 2014, 10.

¹⁴ Kodittomille romaneille annettiin aineellista apua vain siinä tapauksessa, jos he hylkäisivät romaneiden kielellisen ja kulttuurillisen identiteetin. Romanikielen puhumisesta, kulttuuritapojen ylläpitämisestä ja sukulaissuhteiden ylläpito katsottiin rangaistavaksi teoksi. Tällöin romaniperheiden lapset sijoitettiin Norjan kodittomien yhdistyksen lastenkoteihin. Tämä katsottiin olevan romaniyhteisöä kolonisoiva toimi. Friman-Korpela 2014, 75.

¹⁵ Friman-Korpela 2012, 211.

¹⁶ Friman-Korpela 2014, 10–11.

Vuoden 1969 lehtiartikkeleissa mainittiin, kuinka Mustalaisasiain neuvottelukunnan kokoonpano uusiutui. Tämä merkitsi sitä, että alettiin ottamaan kantaa ja parantamaan romanien asemaa yhteiskunnassa poliittisesti. Neuvottelukunta halusi ensimmäiseksi parantaa romanien asunto-oloja. Tämän jälkeen neuvottelukunnan päämääränä oli saada parannuksia kolmella eri osa-alueella: paremmat mahdollisuudet työllistymiseen muun muassa koulutuksen ja työnvälityksen avulla, romanit osaksi huoltoapulain piiriin, sekä, lasten ja nuorten koulunkäynnin turvaaminen.¹⁷

Panu Pulma on huomauttanut, että Mustalaislähetysten toiminnan seurauksena romanipolitiikan painopiste siirtyi enemmän mustalaisasiain neuvottelukunnan harteille. Vuonna 1968 sosiaali- ja terveysministeriö nimitti uudella kokoonpanolla neuvottelukunnan, jonka puheenjohtajana toimi Jacob Söderman ja toiminnanjohtajana Veikko Piirainen. Uudelleen järjestäytymisen seurauksena neuvottelukunnassa alkoivat uudet ajat. Toimintasuunnitelmaa uusittiin ja kehitettiin laajaa toimintaohjelmaa romanien aseman parantamiselle muun muassa yhteistyössä eri yliopistojen kanssa. Mustalaislähetysten rooli heikkeni romanipolitiikan kentällä, kun neuvottelukunnan kokoonpano uusiutui, näin ollen järjestö aloitti kampanjoinnin neuvottelukuntaa vastaan.¹⁸

Friman-Korpelan mukaan selonteko Mustalaislähetysten ja Mustalaisasiain neuvottelukunnan välillä johtui yksinomaan poliittisista ristiriidoista.¹⁹ Nämä ristiriidat voivat johtua Mustalaislähetysten kristillisistä juurista ja lähetys teki romanipolitiikkaa kristillisellä otteella. Mustalaislähetys oli saanut romaniaktivisteilta kritiikkiä, että sen toiminnassa ei ollut romaneja mukana. Myös Mustalaisasiain neuvottelukunnassa romaniaktivistit huomasivat, että he olivat itse kritiikin kohteena. Romaniaktivistit tajusivat tämän seikan, kun mustalaislähetysten ja Romano Boodoksen silloinen toimitussihteeri Veijo Baltzar näki neuvottelukunnan olevan sosialistien johdettavissa. Myös hän moitti jäsenistöä vasemmistoradikaalisuudesta. Näin ollen Mustalaislähetys vei ministeriölle kirjelmän, jossa he vaativat neuvottelukunnan kokoonpanon uusimista. Eritoten järjestö halusi Jacob Södermanin erottamista, sillä häntä katsottiin vasemmistolaiseksi. Kuitenkaan mustalaislähetysten kirjelmä ei saanut muutoksia aikaan

¹⁷ ”Mustalaiskysymys politisoitui?”. *Kotitiellä* 2/1969, 1.

¹⁸ Pulma 2005, 387.

¹⁹ Friman-Korpela 2014, 112.

eikä myöskään lähetys saanut enää vaikutusvaltaista asemaansa takaisin romanipolitiikan kentällä.²⁰

Kotitiellä- lehdessä ei juurikaan käsitelty Mustalaislähetyksen ja mustalaisiasiain neuvottelukunnan välistä ristiriitaa. Lehdessä oli uutisoitu ainoastaan neuvottelukunnan uudesta kokoonpanosta.²¹ Tästä voidaan päätellä, että oikeuksien vaatimisen herääminen korostui Mustalaisiasiain neuvottelukunnassa ja Mustalaislähetyksessä.

1.2 Häätätila asuntojen suhteen

Kotitiellä otti suuresti romaneiden asunto-olojen hätätilan kautta kantaa romanien asuntokysymykseen. Suurin osa artikkeleista keskittyi kritisoimaan romanien huonoja asunto-oloja ja sen aikaista romanipolitiikkaa. Artikkeleissa painotettiin, että romaneillakin on oikeus saada samalaisia oikeuksia kuin valtaväestöllä.²² Romanien asunto-olot olivat 1960-luvun lopulla huonot. Väestö asui usein väliaikaisissa suojissa, tuttavien luona, purkutaloissa tai teltoissa.²³

Kotitiellä lehdessä kerrottiin monien romaniperheiden asumisoloista. Voikin nähdä, että näillä esimerkkitapauksilla lehti pyrki tuomaan romanien asunto-olojen hätätilaa julki. Esimerkkitapausten kautta lehti halusi myös usuttaa taistelemaan parempien asunto-olojen puolesta. Romaniperheiden asumisoloista kertovat artikkelit olivat teemoiltaan samankaltaisia. Artikkelit olivat jäsennelty siten, että kirjoitukset alkoivat hädän tunteella. Usein kirjoituksissa romaniperheet tulivat kirjoittajan ovelle ja pyysivät apua koska heidät oli hädetty omasta asunnosta. Vastaanottajat antoivat romaniperheille yösijan, mutta eivät voineet asuttaa heitä heidän luokseen. Näiden tarinallisten kirjoitusten kautta lehti otti kantaa siihen, miksi romaniperheitä hädettiin asunnoista. Artikkeleissa haluttiin, että valtiolta tulisi apuja romanien asumiskysymykseen.²⁴

Kirjoituksissa käytettiin paljon erilaisia kielellisiä keinoja. Näin ollen kirjoituksissa välittyi myös romaneiden asunto-olojen hätätilan kehystäminen. Tärkein

²⁰ Friman-Korpela 2014, 112.

²¹ ”Mustalaisasian neuvottelukunnan toimenpiteistä”. *Kotitiellä* 2/1969, 1.

²² ”Mustalaisten asuntokysymyksen hoitaminen”. *Kotitiellä* 3/1969, 3–4.

²³ Tervonen 2012, 176.

²⁴ Ritva Blomerus, ”Nähdä ihminen”. *Kotitiellä* 1/1969, 13–14.

retorinen keino oli tunteisiin vetoaminen ja näin ollen lukijalle haluttiin näyttää romanien yhteiskunnallinen hätä. Esimerkiksi Armas Viita kirjoitti romanien asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa seuraavasti:

”Kaikki mustalaiset ovat kiertolaisia. He ovat epärehellisiä näpistelijöitä ja viinanmyyjiä. Mustalaiseen ei voi luottaa. [...] emme voi päästää heitä samoihin ravintoloihin, saunoihin ja yleisiin paikkoihin kuin muita.” Tällaisia ihmisarvoa loukkaavia yleistyksiä ja väitteitä me kehittyneet suomalaiset puolestamme esitämme keskuudessamme elävästä n. 5000 hengen vähemmistöryhmästä.²⁵

Kirjoituksissa syytettiin valtaväestöä rakenteellisesta syrjinnästä romaniväestöä kohtaan, missä tulee ilmi, että asuntojen saanti oli hankalaa vain koska oli romani.²⁶

Miika Tervonen näki, että 1960- ja luvun lopun romaniväestöön kohdistunut rakenteellinen syrjintä väheni, sillä silloin alkoi uudenlainen vähemmistöajattelu romanipolitiikassa, koska romanit aktivoituivat yhteiskunnallisesti. Tämän myötä suhtautuminen romaneihin muuttui siten, että romanipolitiikassa kysyttiin, miten yhteiskunta syrjii rakenteellisesti ja asenteellisesti romaneita. Kuin että, romaniväestö on vähemmistöongelma.²⁷

Panu Pulman mukaan romanien ja Mustalaisasian neuvottelukunnan aktiiviseen toiminnan kautta romanit saivat konkreettista parannusta yhteiskunnalliseen asemaansa. 1960- ja 1970- luvun vaihteessa yhteiskunnallisessa keskustelussa nousi ihmisoikeudet ja vähemmistöjen oikeudet. Näin ollen valtiolla oli velvollisuus parantaa romanien asunto-oloja ja muuta yhteiskunnallista asemaa.²⁸ Myös Mustalaisasian neuvottelukunnan painostuksella Suomen hallitus antoi lakiesityksen rikoslakiin rotusyrjinnän kriminalisoinnista. Tämä olikin Pulman mukaan edistysaskel romanien yhteiskunnallisten olojen paranemiseen.²⁹

Kotitiellä lehti otti kantaa yhteiskunnalliseen keskusteluun romaneiden asemasta ja asunto-oloista. Lehdessä uutisoitiin erilaisista valtiollisista apuhankkeista, johon Mustalaislähetyksen ja Mustalaisasian neuvottelukunta oli ottanut osaa. Muun muassa

²⁵ Armas Viita, ”Suomalaisten asenne mustalaisiin”. (art.) *Kotitiellä* 2/1969, 3

²⁶ Ritva Blomerus, ”Nähdään ihminen”. *Kotitiellä* 1/1969, 13–14

²⁷ Tervonen 2014, 192–193.

²⁸ Pulma 2005, 397–398.

²⁹ Pulma 2005, 387.

vuonna 1969 uutisoitiin, miten Mustalaisasian neuvottelukunta oli tehnyt selvityksen sosiaaliministeri, Anna-Liisa Tieksole romanien asuntotilanteesta.³⁰

Selvityksen mukaan romanien asunnot olivat pienempiä, ja niissä asui huomattavasti enemmän henkilöitä huonetta kohden kuin maan väestöllä keskimäärin. Romanien asunnot olivat huonot, sillä esimerkiksi vedensaanti oli heikkoa ja lämmitystä ei juuri koskaan ollut asunnoissa. Selvityksessä myös kävi ilmi, että romanit saivat tyytyä huonompiin asuntoihin kuin valtaväestö. Selvityksen mukaan syyt romanien huonoihin asuntoloihin olivat romaneihin kohdistuvat ennakkoluulot, epäsuotuisat toimeentulomahdollisuudet, vähävaraisuus, työkyvyttömyys ja huono koulutus pohja. Mustalaisasiain neuvottelukunta halusikin nopeasti toimenpiteitä tähän asiaan. Ratkaisu asumisolojen parantamiseen olisi neuvottelukunnan mukaan kuntien määrärahojen lisääminen, jotta kunnat pystyisivät rakentamaan lisää asuntoja romaneille.³¹

³⁰ ”Mustalaisten asuntokysymyksen hoitaminen”. *Kotitiellä* 3/1969, 3–4.

³¹ Veikko Piirainen, ”Mustalaisten asuntotutkimus valmistunut”. (art.) *Kotitiellä* 3/1969, 14–15.

2 TOIMENPITEET

Romano Boodos ja Kotitiellä lehdissä uutisoitiin vuosina 1970–1972 paljon, miten valtio ja kunnat alkoivat tarjoamaan eri sosiaaliavustuksia romaneille. Isoimpina puheenaiheina olivat romaneille varatut miljoonan markan määrärahat valtion budjetista vuokra-asumiseen. Myös lehdissä uutisoitiin huoltolain pykälän muutoksista. Kirjoittelut lehdissä olivat sävyiltään opetuksellisia ja informaatiopitoisia. Käsittelen tässä luvussa, miten kunnat ja valtio tuli osaksi mukaan asunto-olojen helpottumista.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen mukaan 1970-luvulla noin puolet suomen romaniväestöstä asui puutteellisesti tai oli vailla asuntoa. Selvityksestä kävi ilmi, että edistettäessä asunto-oloja, myös muut sosiaaliset ongelmat: työllisyys-, koulutus- ja terveysongelmat parantuisivat.³² Myös RB-lehden kirjoitukset puolsivat tätä selvitystä.³³ 1970-luvulla Suomen valtion verotulot kasvoivat inflaation myötä, näin ollen valtiovarainministeriö oli myötämielinen asuntopolitiikkaa ja asuntorahoitusta kohtaan. Valtio muun muassa tarjosi rahaa asuntojen rakentamiseen. Asunnontarve olikin voimakasta 1970-luvun alkuvuosina niin valtaväestön kuin romaneidenkin keskuudessa.³⁴

Kotitiellä lehdessä uutisoitiin seuraavasti:

Kuluvan vuoden valtion tulo- ja menoarviossa on 500 000 markan suuruinen määräraha varattuna mustalaisten asuntokysymyksen hoitamiseksi ja helpottamiseksi. [...] määrärahaa voidaan antaa kunnille, seurakunnille ja rekisteröidyille yhdistyksille, mikäli nämä sitoutuvat käyttämään sen kooltaan kohtuullisen kokoisen ja laadultaan samanlaisen vuokra-asunnon hankkimiseen mustalaisperheelle.³⁵

RB taas uutisoi vuonna 1971, että valtio antaisi miljoona markkaa edistääkseen romanien asunto-oloja.³⁶ Lehdessä raportoitiin, että kyseisellä rahasummalla saataisiin 31 perheelle tyydyttävä asunto, valtio myönsi myös halpakorkoista ja pitkäaikaista lainaa, jolla eri

³² Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9, 79

³³ Jacob Söderman, ”Kaikki rakentava tarvitaan” *Romano Boodos* 6/1971, 1 ja 4.

³⁴ Juntto, 1990, 270.

³⁵ Anna-Liisa Hakulinen, ”Asuntoja rakentamaan mustalaisille”. *Kotitiellä* 2/1970, 21.

³⁶ ”Tehdääkö meistä kunnan elättejä?”. (art.) *Romano Boodos* 1/1971, 6.

perheet pystyivät hankkimaan kunnan vuokra-asuntoja.³⁷ Onkin nähtävissä, että vuoden 1970 jälkeen romanien asuntojen saanti helpottui vähitellen, kun valtio alkoi panostamaan rahallisesti romaneiden asunto-oloihin.

Sarita Friman-Korpelan mukaan kyseisille määrärahoille oli kysyntää. Romanit hakivat sankoin joukoin kaupunkien kerrostaloasumiseen määrärahan turvin. Friman-Korpelan mukaan tämä edisti romanien kaupungistumista. Kuitenkaan ei olla tutkittu vielä, miten vapaasti romanit ovat saaneet valita asuinratkaisunsa kuntien kanssa eli ovatko he saaneet rahoitusta omistusasuntoihin vai ovatko he joutuneet tyytymään vuokra-asuntoihin.³⁸

Kotitiellä ja RB lehden kirjoituksissa puntaroiitiin vuosina 1970–1972 asuintalojen mahdollisista menettelytavoista. Kirjoituksista tuli ilmi, että monet romanit halusivat asua mieluummin omistusasunnoissa kuin asua kunnan vuokra-asunnoissa. Muun muassa romani Dagmar Nyman vastasi haastattelussa seuraavasti:

*Tietysti mieluummin oma asunto. Mutta milläpä meikäläinen. En tyydy mielelläni vuokra-asuntoon. Mutta nythän ne yrittävät saada meitä sinne kivitaloihin. En minä oikein mielelläni sinne menisi. Antaisivat puutalon, jossa olisi kaksi huonetta ja keittiö.*³⁹

RB lehden artikkelissa vahvistettiin, että romaniperheet olisivat halunneet mieluummin saada lainaa omistusasuntoihin kuin vuokra-asuntoihin. Artikkelissa korostettiin, ettei romanit halua ilmaista rahaa eli sosiaalietuksia vaan pyrkimyksen lunastaa vuokra-asunnot omistusasunnoiksi pitkällä aikavälillä lainan kautta.⁴⁰ Katsottiin että valtion myöntämä lainan pitäisi olla halvempi kuin ”vekselilaina” eli korko olisi noin kahdesta kolmeen prosenttiin. Haluttiin myös pidempää maksuaikaa, joka olisi noin 20–30 vuotta. Näillä lainaehdoilla pyrittiin turvaamaan ja mahdollistamaan tasavertaista kohtelua kaikille romaneille.⁴¹

Junton mukaan asuntopolitiikka muuttui kaupungistumisen myötä. Tätä seurasi asuntopolitiikan toiminnallinen vakiintuminen hyvinvointivaltion⁴² kautta, siten

³⁷”Valtiolta miljoona mustalaisten asuntoihin”. *Romano Boodos* 1/1971, 1 ja 6.

³⁸ Friman-Korpela 2012, 218.

³⁹ ”Vuokra vai omistusasunto”. *Kotitiellä* 4/1970, 6.

⁴⁰ ”Tehdäänkö meistä kunnan eläntejä?”. (art.) *Romano Boodos* 1/1971, 6.

⁴¹ ”Huoltolaissa tapahtunut muutos”. *Romano Boodos* 2/1971, 3 ja 6.

⁴² Yhteiskunta, jossa turvataan kansalaisille taloudelliset, sosiaaliset sekä sivistykselliset oikeudet julkisin verovaroin. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:hyvinvointivaltio>. Katsottu 23.2.2023.

että pyrittiin tasa-arvoiseen asuntopolitiikkaan.⁴³ Taas Markku Lehdon mukaan hyvinvointipolitiikka voidaan rinnastaa asuntopolitiikan saralle, koska sen tavoitteena on rakentaa yhteiskunta, jonka tavoitteena on tasa-arvoinen tarpeiden tyydyttäminen. Hänen mukaansa hyvinvointipolitiikalla voidaan turvata aineellista hyvinvointia esimerkiksi sosiaaliturvan taikka asuntopolitiikan kautta.⁴⁴ Vuonna 1970 eduskunta muutti huoltoapulakia⁴⁵, niin että kunnat saivat korvausta romanien huoltoapumenoista.⁴⁶ Tästä voidaankin päätellä että, 1970-luvun alkuvuosina haluttiin tehdä korjauksia huoltoapulakiin ja siten rinnastamaan sosiaalietuuksien anto ja romanien asuntopolitiikka yhdeksi toimeksi näin ollen haluttiin tuoda sosiaaliturvaa romaneille.

Myös RB-lehdessä uutisoitiin huoltolain muutoksista ja lehti oli tehnyt tutkimuksen, jossa haastateltiin sosiaaliviranomaisia ja 116 romanian. Kyseisessä haastattelututkimuksessa pyrittiin tuomaan esille romanien huonoa sosiaalista asemaa Suomessa. Haastatteluissa tuli ilmi, että noin kolme neljästä ruokakunnasta sai sillä hetkellä sosiaaliavustuksia joko lyhyt- tai pitkäaikaisesti. Neljännes ei saanut mitään avustuksia. Yksi isoin syy huoltoavun saannille oli muutto maalta kaupunkiin. Kaupunkiin muutto söi eri elinkeinoja ja heillä oli puutteelliset asunto-olot. Tutkimuksessa sosiaaliviranomaiset näkivät, että romanien huonot asumisolot olivat tärkein kysymys, johon haluttiin muutosta. Haastattelututkimuksessa tuotiin esille myös, että noin kolmanneksella Suomen romaniväestöstä on joko omistusasunto tai oma asuintontti. Maalaiskunnissa romanit omistivat noin 50 %, kun taas pääkaupunkiseudulla romaniväestö omisti asuntoja kaksi prosenttia.⁴⁷ Voikin päätellä, että romaneilla oli paremmat olosuhteet maalla kuin kaupungeissa, mutta silti suurin osa romaniväestöstä asui kaupungeissa, sillä katsottiin että siellä olisi paremmat mahdollisuudet elämään.

RB-lehden kirjoittelut huoltoapulakiin liittyen oli sävyiltään neutraalia. Kirjoitukset olivat usein uutisenomaisia ja niiden päätarkoituksena oli informoida romaniväestölle, miten eri tukia pystyttiin saamaan. Voidaan nähdä, että kirjoitusten päätarkoituksena oli saada romanit huoltoavun piiriin ja sen kautta saamaan parempia asunto-oloja. Huoltoapu oli valtiollinen tuki, joten se ei mahdollistanut esimerkiksi

⁴³ Juntto 1990, 260.

⁴⁴ Lehto 2007, 140.

⁴⁵ Ks. Huoltoapulaki 116/1956.

⁴⁶ Friman-korpela 2014, 104.

⁴⁷ ”Huoltolaissa tapahtunut muutos”. *Romano Boodos* 2/1971, 3 ja 6.

saantia omistusasuntoon vaan kunnat tarjosivat romaneille ainoastaan välttämättömimmät sosiaaliset avut.

3 TAISTELUT

Vuosien 1973–1975 lehtikirjoitusten sävy muuttui paljon karkeampaan suuntaan. Lehtikirjoituksista tuli ilmi, että halutaan nopeammin konkreettista näyttöä asuntokysymyksen suhteen. Haluttiin parempikuntoisia asuntoja kuin pelkkää puhetta ja lupauksia. Ensimmäinen alaluku käsittelee, miten kirjoitukset kehystettiin kuntiin ja valtioon kohdistuneeseen kritiikkiin. Toisessa alaluvussa käsitellään, kuinka erityisasuntolainain myötä romanien asuntotarpeeseen saatiin konkreettista apua.

3.1 Valtio ja kunnat kritiikin kohteena

RB-lehtien kirjoituksissa käsiteltiin vuosina 1973–1975 eri kuntien romanien asuntotilannetta. Kirjoituksissa usein joko haasteltiin kunnan sosiaalivirkailijaa, tai toimittaja itse meni kuntaan vierailulle ja havainnoi minkälainen asuntotilanne siellä oli. Kirjoituksista tuli ilmi, että isoissa eteläisissä kaupungeissa oli panostettu enemmän asuntojen korjauksiin ja romaneilla pääsääntöisesti oli kelvollisia asuntoja.⁴⁸ Taas pohjoisen kunnissa ja kaupungeissa romanit asuivat huonokuntoisissa taloissa ja slummimaisissa hökkelikylissä. Lehdessä kirjoitettiin muun muassa, miten Kemijärven kunnassa romaniperheitä oli sijoitettu huonokuntoisiin koulurakennuksiin ja kylmiin mökkeihin. Yksi haastatettava romani kertoi seuraavaa:

Meitä on kolmihenkinen perhe ja meidät kunta on pannut asumaan entisen koulurakennuksen alakertaan. Tässä koulurakennuksessa meikäläisiä asuu monta perhettä. Ei tässä asunnossa kehumista ole...⁴⁹

RB-lehti ottikin kantaa Kemijärven kunnan asuntotilanteeseen ja yritti haastatella kirjeitse kunnan sosiaalisihteerää, mutta haastatteluun ei vastattu.⁵⁰

Myös Oulun kaupunki sai kritiikkiä RB-lehdeltä ja Mustalaisiasiain neuvottelukunnalta huonon asuntotilanteen takia. RB-lehti kritisoi erityisesti kaupungin

⁴⁸ ”Korjaustyöt alkamassa Lahdessa”. *Romano Boodos* 3/1973, 1.

⁴⁹ M.R.M., ”Kunpa saisi oman asunnon...”. (art.) *Romano Boodos* 11/1973, 2–3.

⁵⁰ M.R.M., ”Kunpa saisi oman asunnon...”. (art.) *Romano Boodos* 11/1973, 2–3.

johtoa siitä syystä, että romaneita ei päästetty asumaan kaupungin kerrostaloihin vaan heidät sijoitettiin purkutuomion saaneisiin taloihin. Oulun kaupungin sosiaali- ja kouluviranomaiset vastasivat artikkelissa, että Oulun tilanne asuntojen suhteen oli hankala. Lehden mukaan viranomaiset eivät halunneet sijoittaa romaniväestöä kaupungin kerrostaloihin romanien alhaisen työllisyyden ja kouluttautumisen takia.⁵¹

Sarita Friman-Korpelan mukaan Mustalaisasiain neuvottelukunnalla oli tärkeä asema, kun keskusteltiin eri kuntien asunto-oloista. Neuvottelukunta teki eri vaikutustyötä eri kunnissa ja näin ollen pyrki ajamaan romanien oikeuksia. Kommunikaatio romaneiden ja kuntien virkamiesten välillä oli kuoppainen, sillä romaneilla ei ollut tietotaitoa vielä kovinkaan paljon asuntojen hankinnan suhteen. Näin ollen Mustalaisasiain neuvottelukunta oli pienempien kuntien romanien äänitorvena, kun haluttiin saada parempia asunto-oloja heille.⁵²

Vuosien 1973–1975 RB-lehden kirjoitukset kehystettiin Suomen valtion kritisoinnin kehyksiin. Onkin nähtävissä, että romanit alkoivat saada itseluottamusta yhteiskunnallisesti. Kyseisinä vuosina lehti kirjoitteli monia eri henkilöhaastatteluja. Usein haastatteluissa kritisoitiin romaneiden heikkoa tasa-arvoa ja yhteiskunnan vinoumia. RB-lehti haastatteli Helli Baltzar nimistä romaninaista. Haastattelussa hän kertoi seuraavaa:

*Mustalaisten asunto-olot ovat vielä paljon alle Suomen väestön keskitason, koulutuksessa ollaan pahasti jäljessä ja mustalaisia väheksytään edelleen. Mutta oikeastaan vasta sitten voidaan puhua mustalaisten ja muun väestön tasa-arvosta, kun molemmille annetaan yhtä paljon ja molemmilta myös vaaditaan yhtä paljon.*⁵³

Muutkin lehden henkilöhaastattelut olivat sävyiltään yhteiskuntakriittisiä. Myös kirjoituksissa alettiin puhumaan mustalaiskysymyksen ja asuntokysymyksen taistelusta. Hyvä esimerkki tällaisesta keskustelusta on Yrjö Lindemanin kirjoitus mustalaiskysymyksestä:

Meidän on pakko hylätä tuo vanha ajattelutapa, että ”emme me mustalaiset kykene kilpailemaan valkolaisten kanssa älykkyydessä.” Siinähan meidän onkin juuri

⁵¹ V.K., ”Mihin on päästy...”. *Romano Boodos* 4/1974, 1.

⁵² Friman-Korpela 2014, 105–106

⁵³ Mauri, ”...Annetaan yhtä paljon ja myös vaaditaan yhtä paljon”. (art.) *Romano Boodos* 7/1973, 1 ja 4.

*kilpailtava, sillä meidän on käytettävä vihollisen omia aseita, silloin aiheutamme hämminkiä heidän keskuudessaan.*⁵⁴

Miika Tervosen mukaan vastakkaisasettelut eri etnisten ryhmien välillä implikoi romaneiden vähenevästä tarpeesta valtaväestön tukeen. Hänen mukaansa kohdattuja ongelmia esimerkiksi yösjän- tai rahan tarvetta ei enää kohdisteta yhteen henkilöön vaan laajennetaan puhe rakenteelliseen syrjintään. Ongelmana puheessa nähdään koko suomalainen yhteiskunta ja valtaväestö yleensä.⁵⁵

3.2 Asuntokamppailun loppumetrit?

Vuoden 1975 aikana romanien asuntokysymys konkretisoitui, kun valtio säätöi määräaikaista erityisasuntolainaa, jonka tarkoituksena oli saada romanien asunto-olot samalle tasolle muun väestön kanssa vuoden 1980 loppuun mennessä. Tämän lain nojalla kuntia velvoitettiin parantamaan romanien asuntotilannetta ja tekemään vuosittaisen suunnitelman, miten asunto-oloja voitaisiin parantaa. Laki sisälsi pykälän, missä voitiin myöntää romaneille edullisella korolla sisältävää asuntolainaa, jonka tarkoituksena oli mahdollistaa romanien oman asunnon hankkiminen. Lakipykälässä annettiin budjettia kunnille romanien vuokra-asuntojen hankkimiseen, rakentamiseen ja korjaamiseen. Erityisasuntolainaki oli voimassa vuosien 1976–1981 aikana.⁵⁶ Tässä alaluvussa käsitellään, miten RB-lehdessä käytiin keskustelua kyseisestä laista.

Vuoden 1975 RB-lehdessä uutisoitiin isosti eduskunnassa hyväksytystä erityisasuntolainasta. Kirjoitus kattoi perusteellisen esityksen kyseisestä laista, myösiin esiteltiin miten lainaa voi hakea. Kirjoituksesta tuli ilmi, että asuntohallitus⁵⁷ käsiteli ja myönsi lainat. Lainan määrä oli enintään 80 % asuntojen kokonaiskustannuksista. Asuntohallitus oli myös määritellyt, että lainaa voi ainoastaan hakea, jos kuului romaniväestöön. Lehti painotti, että laki velvoitti kuntia saamaan romaneille paremmat asunto-olot.

⁵⁴ Lindeman Yrjö, ”Mekö emme kykene?”. (art.) *Romano Boodos* 12/1973, 7.

⁵⁵ Tervonen 2005, 290–291.

⁵⁶ Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 1999:9, 79–80.

⁵⁷ Vuosien 1966–1993 sisäministeriössä toiminut valtion keskusvirasto. Viraston päätavoite oli vastata valtion tukemasta asuntorankentamisesta. [https://kansalliskirjasto.finna.fi/AuthorityRecord/melinda.\(FI-ASTERI-N\)000034965](https://kansalliskirjasto.finna.fi/AuthorityRecord/melinda.(FI-ASTERI-N)000034965) Katsottu 23.2.2023.

Anneli Junton mukaan valtion tukema asuntorakentaminen oli suomen asuntopolitiikan kulmakivi 1970-luvulla. Eduskuntakeskusteluissa asuntorakentaminen oli niin sosiaalisten kansalaisoikeuksien luontia kuin myös taloutta ja teollisuutta nostava toimi. Myös työttömyyttä haluttiin vähentää, joten valtio alkoi rahoittamaan asuntorakentamista. Asuntohallitus yhdisti asunnontarvitsijoiden ja valtion vastuun yhdeksi säädökseksi.⁵⁸

Lehdessä haastateltiin sosiaalihallituksen lakimiestä Voitto Ahvenaista erityisasuntolainalin tiimoilta. Hänen mukaansa laki paransi huomattavasti romanien asunto-oloja, mutta se ei poistanut kaikkia ongelmia. Hänen mielestään oli arveluttavaa, että valtio sääti erityislakeja asuntokysymyksen varjossa. Ahvenainen korosti, sitä että valtion satsatessa rahallisesti romanien olojen parantamiseen sen täytyy huomioida yhdenvertaisuuden periaatteet. Hänen mukaansa oli tärkeää, että romanit itse ovat päässeet vaikuttamaan lain rakenteeseen, näin ollen romanien elinolot paranevat toivotulla tavalla.⁵⁹

Lehden kirjoitusten sävy muuttui valtiota kritisoivasta kehyksestä asuntokysymyksen voittamisen kehykseen vuonna 1975, kun kirjoittelun pääaiheina oli erityisasuntolainalaki. Monien kirjoitusten sävy oli huojentunut ja toiverikas, kun laki meni läpi eduskunnassa. Hyvä esimerkki oli kirjoitus Mustalaisasian neuvottelukunnan toiminnanjohtajalta Mauri R. Mattilalta, jonka kirjoitus keskittyi erityisasuntolainalin tarpeen perusteluihin:

Miksi mustalaisten auttamiseksi säädetään erityislakeja? Nyt maksetaan vähäiseltä osalta niitä suuria velkoja, jotka on tehty laiminlyömällä, syrjimällä ja vihaamalla mustalaisia vuosisatojen ajan, jättämällä heidät sivuun kehityksen kulusta [...] Ja niitä velkoja on niin paljon, ettei niitä saada maksetuksi vain antamalla ja rahoittamalla uusia asuntoja.⁶⁰

Katkelmasta onkin nähtävissä, että avustuksia toivottiin kovasti. Avustukset rinnastettiin niin sanottuun syrjinnälliseen velkojen maksuun, jota valtaväestö oli harjoittanut pitkään. Voidaan päätellä, että erityisasuntolainalaki oli romanien asuntokysymyksen purkaja ja sen myötä romanit saivat mahdollisuuden hankkia oman asunnon.

⁵⁸ Junto 1990, 262.

⁵⁹ ”Jokaista kansalaista kohdeltava samalla tavalla samanlaatuisessa tilanteessa...”. (art.) *Romano Bodos* 2–3/1975, 1 ja 3–4.

⁶⁰ M.R.M., ”Valkolaistako syrjitään?” (art.) *Romano Bodos* 11/1973, 2.

LOPPULAUSE

Vuosina 1969–1975 Suomen romanien asuntokysymys puhututti paljon Kotitiellä ja Romano Boodoksen lehtien sivuilla. Näinä vuosina kirjoitusten sävyt muuttuivat asteittain kantaottavampaan suuntaan ja tarkastelujakson viimeisimpinä vuosina kirjoitusten sävyt olivat jopa taistelutahtoisia. Lehtien kirjoittelun pääpainona oli saada keskustelua romanien asuntokysymysten ympärille. Lehtien palstoilla siteerattiin solkenaan Mustalaisasiain neuvottelukunnan saavutuksista asuntokysymyksen saralla. Voikin todeta, lehtikirjoitusten perusteella, että neuvottelukunnan ja romanien omien oikeuksien ohjattavuuden perusteella romanien asuntokysymys ratkesi vuosi vuodelta eteenpäin.

Romano Boodos lehden sivuilla käytiin debattia valtion ja kunnan osallisuudesta asuntokysymykseen. Kunnat eivät tarjonneet tarvittavia inhimillisiä asunto-oloja romaneille. Näin ollen kunnat saivat kritiikkiä Mustalaisasiain neuvottelukunnalta ja Romano Boodoksen kirjoittelussa. Huomasin kyseiseen aiheeseen syventyessä, ettei juurikaan ole tutkittu kuntien virkaelinten ja romanien välistä kommunikointia. Myös huomasin, että romanien asunto-oloja on tutkittu paljon isojen kaupunkien kautta, mutta pienempien kuntien asuntotilanteesta ei juurikaan löytynyt tietoa. Romanien historiasta voi siis löytää paljon aukkoja. Voikin nähdä, että tulevaisuudessa saadaan paljon uutta tietoa romanien asunto-oloista ja asumiskysymyksestä.

Tämä tutkimus on hyvä pohja seuraaville tutkimuksille. Tätä aihetta voisi vielä tutkia paljonkin lisää, sillä esimerkiksi romanien erityisasuntolainalaki uudistusta ei ole tutkittu juuri ollenkaan historiallisesta näkökulmasta. Tämä aihe voisikin olla seuraava tutkimuksen kohde. Myös mielenkiintoista olisi vertailla isompien kaupunkien ja pienempien paikkakuntien välisiä eroja asuntokysymyksen saralla. Voisi myös tehdä haastattelututkimusta vuosien 1960–1970 välisestä asunto-olojen kamppailusta.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I PAINETUT LÄHTEET

Viralliset julkaisut

Lindberg, Väinö & Suonoja, Kyösti 1999: *Romanipolitiikan strategiat*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9.

Huoltoapulaki 166/1956

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kotitiellä 1969–1970

Romano Boodos 1971–1975

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Friman-Korpela, Sarita 2014: *Romanipolitiikasta romanien politiikkaan. Poliittisen asialistan ja toimintakonseption muutos 1900-luvun jälkipuoliskon Suomessa*. Jyväskylän Yliopiston kirjapaino.

Friman-Korpela, Sarita 2012: ”Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet”. *Suomen romanien historia*, s. 211–235. Toimittanut Panu Pulma. Kariston Kirjapaino Oy.

Hedman, Henry 2012: ”Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi”. *Suomen romanien historia*, s. 250–264. Toimittanut Panu Pulma. Kariston Kirjapaino Oy

Juntto, Anneli 1990: *Asuntokysymys Suomessa. Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Valtion painatuskeskus.

Lehto, Markku 2007: ”Vapaus ja hyvinvointipolitiikka”. *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa*, s. 139–155. Toimittaneet Juho Saari & Anne Birgitta Yeung. Helsingin yliopistopaino.

Karvonen, Erkki 2000: Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Media & Viestintä*, 23(2).

<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/61529/23075>

(Luettu 22.2.2023)

Ollikainen, Marketta 1995: *Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö*. Helsingin Yliopistopaino.

Pulma, Panu 2005: ”Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi: Suomen romanipolitiikka 2. maailmansodan jälkeisellä ajalla”. *Vieraat kulkijat – Tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, s. 225–262. Toimittaneet Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. Hakapaino Oy.

Pulma, Panu 2017: ”Entä jos he eivät halua, että heidän historiansa kirjoitetaan? Etnisen vähemmistön historian tutkimuksen etiikka”. *Historiantutkimuksen etiikka*, s. 184–195. Toimittaneet Satu Lidman, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Gaudeamus.

Tervonen, Miika 2005: ”Elämää veitsen terällä: Kiertävien romaneiden ja maanviljelijöiden väliset suhteet muistelukerronnassa 1920–1960”. *Vieraat kulkijat – Tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, s. 263–295. Toimittaneet Antti Häkkinen, Panu Pulma ja Miika Tervonen. Hakapaino Oy.

Tervonen, Miika 2012: ”Romanit ja suuri muutos” *Suomen romanien historia*, s. 166–197. Toimittanut Panu Pulma. Kariston Kirjapaino Oy